

Dagboek Hay van Wylick – destijds 26 jaar oud

[pagina 1]

Voorwoord

Alvorens met mijn dagboek te beginnen wil ik nog 't een en ander meedelen. 1 September 1939 trok Duitsland Polen binnen. 3 September 1939 verklaarden Engeland en Frankrijk den oorlog aan Duitsland. In April 1940 trok Duitsland Noorwegen en Denemarken binnen. In Mei den tiende 1940 Nederland en België. Had in Juni 1940 Frankrijk, België en Nederland bezet. Toen begon de aanval op Engeland, Londen en omgeving zwaar geteisterd, maar Engeland houdt stand. In den herfst 1940 trekken de Duitsers Joegoslavië en Griekenland binnen en bezetten deze ook. Italië, Hongarije, Roemenië, Bulgarije zijn Duitslands bondgenoten. In Afrika wordt hevig gevochten. Nu wint die dan weer den ander terrein. In Juni 1941 wordt Rusland aangevallen. Grote gebieden wordt door Duitsland bezet. Finland verklaart ook aan Rusland den oorlog. Japan is vanaf Januari ook in oorlog met Nederland, Verenigde staten en Engeland. Indië is al verloren. Duitsland heeft ook aan Amerika den oorlog verklaard. In 1942 in November landen Amerikanen in Afrika. In Juni is Afrika van Duitsers gezuiverd. In 1942 en 43 is de luchtmacht sterk gegroeid van de geallieerden. Duitsland wordt zwaar gebombardeerd. Bij ons vallen ook wel eens bommen, maar persoonlijke ongelukken komen er niet voor. Juni 1943 landen de geallieerden op Sicilië. En een goede maand later in Italië zelf. Italië capituleert, maar de Duitsers houden daar stand. Rusland veroverd weer gebieden terug.

[pagina 2]

Er wordt over een invasie gesproken op 't Westelijk front. Winter 1943/1944 Duitsland achteruit gedrongen. In 1944 zijn grote delen van Italië bevrijd. 6 Juni 1944. Invasie in 't westen in Normandië. Na jaren gewacht te hebben eindelijk de dag der bevrijding aangebroken. Na zes weken hevige strijd breken de geallieerden door en Frankrijk wordt in zeer korte tijd bevrijd. Nadat eerst in Zuid-Frankrijk ook een landing heeft plaats gehad. België is ook in enkele dagen voor 't grootste gedeelte bevrijd. In 't Oosten heeft Rusland zijn oude grenzen bereikt. Roemenië capituleert en Bulgarije sluit ook vrede. Finland volgt ook spoedig. En al deze landen verklaren later ook nog den oorlog aan Duitsland. Den hele Balkan scheurt zich los. En in 't Westen? Aan de Nederlandse grens houden de geallieerden halt. In September is 't bij ons een geweldige drukte van terugtrekkende Duitsers. 't Vliegveld in Venlo wordt ontruimd. Na eenige dagen komt er weer rust. Nu komt de Duitse bouwleiding. Er worden loopgraven en bunkers langs de Maas gebouwd. Dan luchtlandingen in Eindhoven Nijmegen en Arnhem. Eindhoven tot Nijmegen wordt gauw bevrijd. Maar in Arnhem mislukken de operaties en worden teruggeslagen. Bij ons wordt maar gewerkt langs de Maas alles wordt doorgraven. Jagers beschieten 't verkeer. Overall staat afweer. Hier dikwijls beschoten. Na eenige tijd wordt ook Noord-Brabant bevrijd en een groot gedeelte van Zeeland. De haven van Antwerpen is vrij. Zuid-Limburg is tot Sittard ook vrij. Maar in Noord-Limburg hebben de Duitsers een groot bruggehoofd over de Maas. Dat loopt van Vierlingsbeek Venray, Meyel, Maaseyk. En dat zit nu al zeven weken. In 't Oosten zijn de Russen de Duitse grens genaderd. Nu is er aan 't bruggehoofd over de Maas te Z.O. van Venlo een offensief ingezet.

[pagina 3]

Dagboek van Harrie van Wylick. Lomm.

Begonnen met 't offensief der Engelse 18 November 1944 ten Zuid-Oosten van Venlo.

Zondag 19 November 1944

Merken nog niets van 't offensief dat te Z-O van Venlo is ingezet. Hebben op 't ogenblik 7 Duitsers 8 koeien en 2 paarden ingekwartierd.

Maandag 20 November 1944

Heb een brief geschreven aan mijn baas Sef Peters te Broekhuizen waarin staat dat ze wel spoedig bevrijd zullen worden en dat wij nog wel wat zullen moeten wachten. Heb nog geen gelegenheid de brief mee te geven en zelf mag ik niet over de Maas.

Dinsdag 21 November 1944

De kanonnen komen steeds naderbij. Buggenum en Helden in Engelse handen. Er heerst spanning, zullen ook wij spoedig bevrijd worden? Over de Maas razzia's.

Woensdag 22 November 1944

Het gebulder neemt toe. Kessel Sevenum en Horst bevrijd. Heb geen gelegenheid gehad de brief mee te geven. Broekhuizen is geëvacueerd naar Swolgen.

Donderdag 23 November 1944

Duitse soldaten moeten zich klaar houden om te vertrekken. Vlieger beschiet 't veer te Lottum.

[pagina 4]

Vrijdag 24 November 1944

's Morgens vroeg vertrekken de soldaten met de koeien en paarden. Er is wat gaande. Om 10 uur weten we 't. De Duitsers trekken zich achter de Maas terug. Woeste soldaten met lange baarden vol modder komen 't huis binnen. Ze moeten kamers en eten hebben. Alles ligt vol. Boven 2 kamers, voorkamer, keuken, woonkamer en schuur. We brengen beddegoed en andere voorwerpen naar onze bunker in de Heikamp die we 's zomers al gebouwd hadden. Paard moet met Duitsers een kar wegbrengen naar Duitsland maar keert niet weer. Duitsers halen vier lampen weg. Kanonnen worden in Lomm aan de Berg opgesteld.

Zaterdag 25 November 1944

Kanonnen in Lomm beschieten 't front. Er heerst een geweldige drukte. 't Weer is regenachtig dus hebben de Duitsers weinig last van vliegers. Blijf vanaf deze dag in de bunker. Coen Karel en Jan komen ook in de bunker slapen.

[pagina 5]

Zondag 26 November 1944

Men hoort 't ratelen van de mitrailleurs. De Tommy's zitten tegenover ons in Lottum. Mien met Karel komen me bezoeken. Tegen 3 uur wordt er op de Lommer kerktoren geschoten. Verschillende huizen beschadigt. Bij ons een voltreffer tegen de stalpoorten, een koe dood en twee verwond. Mien en Karel blijven ook in de bunker. Moeder en Mia

gaan 's avonds naar de smid in de kelder slapen. De overige waaronder ook Cris bij ons in de bunker.

Maandag 27 November 1944

Er wordt een kachel gehaald en dus kunnen de we zelf melk koken. Boterhammen worden ons gebracht. Tegen drie uur wordt er weer op Lomm geschoten. De koeien hebben we 27 November 1944 in de weide gedaan, de paarden in de bossen. 1 koe thuis gelaten.

Dinsdag 28 November 1944

Hebben de kachel onder dak gemaakt met bremmen. Toch is 't een hele toer de melk aan 't koken te krijgen want 't brandhout is nat. Er wordt zo al 't een en ander mee naar de bunker gebracht. Lomm wordt ook deze middag weer beschoten. Duitsers houden in Broekhuizen nog stand.

Woensdag 29 November 1944

Maken aan de bunker een en ander in orde: Er wordt een huisje van bremmen gemaakt voor de W.C. In Lomm wordt 't steeds gevaarlijker. Er gaat geen dag voorbij of er wordt geschoten. Ook deze middag weer.

[pagina 6]

Donderdag 30 November 1944

Hebben nog altijd inkwartiering. Valschermjagers, die menen de Tommy spoedig weer op de vlucht te hebben. Wij lachen er om. In Lomm worden steeds meer huizen beschadigt maar de toren houdt stand.

Vrijdag 1 December 1944

't Gerucht gaat dat Lomm moet evacueren maar we geloven 't nog niet zo gauw. Hebben intussen de bunker verstevigt en een schuilplaats voor razzia's gemaakt. Lomm wordt vandaag voor de zoveelste maal beschoten. Maar gelukkig nog geen doden. De oude Pater is wel gewond, de arm zowat af.

Zaterdag 2 December 1944

't Is inderdaad waarheid Lomm moet evacueren. 4 December dat is 's Maandags moeten ze om 8 uur ontruimd hebben. 't Is verschrikkelijk. Paard om mee te varen hebben we niet, daar de grijs te jong is. Alles moet per kruiwagen geschieden. En dan 't schieten.

[pagina 7]

Zondag 3 December 1944

Van Zondag wordt niets gemerkt. Allen zijn in de weer om zoveel mogelijk weg te krijgen. Een Duitser waarschuwt ons toch alles mee te nemen daar ze anders alles vinden. Hebben dan ook weer alles opgegraven wat we thuis verstoopt hadden zoals radio, inmaak, porcelein en nog een kist met allerlei goed. Zo komt ook weer een einde aan deze dag. Wie had dat verwacht?

Maandag 4 December 1944

De evacuatie dag is aangebroken. 's Morgens heeft Kessels nog onze varkens mee naar Lenders in 't Hanik genomen. Maar ze blijven zolang ze kunnen tot een luitenant die bij

ons ingekwartierd was er een einde aan maakt en zegt dat ze moeten vertrekken. Zo wordt men van eigen erf verdreven. Om 12 uur zijn we alle in de Heikamp bij onze bunker. 't Middagmaal moeten we staande gebruiken, tussen de struiken. We zijn net zoo'n bosjesmannen. 's Middags wordt alles zo veel mogelijk onder dak gebracht want 't is regenachtig weer. De kachel wordt voor een fornuis verwisseld. Maar buiten eten valt niet mee in dit jaargetijde. En nog steeds ligt Lomm onder vuur.

Dinsdag 5 December

Vanmorgen wordt er een begin gemaakt met de inboedel weg te bergen. Er wordt gegraven. De schuurdeuren tegen elkander en een berghok is klaar. Zo moeten wij ons behelpen. Maar we hopen dat 't niet te lang zal duren.

[pagina 8]

Woensdag 6 December 1944

St. Nicolaasdag, maar geen verrassingen. Vandaag moet er gewerkt worden aan een keukentje want buiten eten is te koud. Bremmen worden gekapt en er wordt druk gegraven. 't Water om te gebruiken moeten we aan onze weide aan de Wittenberg halen.

Donderdag 7 December 1944

Ons keukentje vandaag in orde gemaakt, dus we hebben nu toch onderdak. De kachel wordt er ook in geplaatst. Moeder doet koken en de meisjes stoppen of zo iets. Geпоetst hoeft er niet te worden.

Vrijdag 8 December 1944

Vandaag moet er weer gebouwd worden. De kippen moeten een hok hebben en ook nog een hond. Cris heeft voor zijn hond al een hok gemaakt en de hut voor een hond hebben we meegebracht. Jan maakt nu ook voor Tommy een hok en voor de kippen wordt ook wat gemaakt. 't Schieten op Lomm duurt voort.

Zaterdag 9 December 1944

Nu moet een paardenstal gebouwd worden. Dichtbij den bunker wordt in een dennenbos een gat gegraven, zodat paard met veulen onder de grond staan. Dat is ook veiliger, want de granaten vallen nu ook al soms in de bossen. Koeien hebben we in een dennenbos staan.

[pagina 9]

Zondag 10 December 1944

Paardenstal is klaar gekomen. Nu moet er een stal gemaakt worden voor de runderen, want waar ze eerst stonden staat water in. Dus weer moet er gegraven worden en hout gezaagd. Deuren worden thuis nog gehaald om een dak erboven te maken. Ik doe niet veel. Slaap dikwijls tot middag. Er wordt nog elke dag geschoten.

Maandag 11 December 1944

Er wordt hele dag gewerkt aan stal. 's Avonds is hij ongeveer klaar. Er wordt besloten 't veulen en runderen bij elkaar te zetten en bij 't paard een koe. Blerick bevrijd.

Dinsdag 12 December 1944

Stal is klaar. Er wordt nu ook soms flink in de bossen geschoten. In Arcen zijn al doden. O.a. Lei Lichtevelde, Hans de Boer en nog een vreemde. Coen gaat nog dikwijls naar huis 't een en ander halen. Bunkers bouwen in 't Hanik.

[pagina 10]

Woensdag 13 December 1944

't Paard is ziek. Jan moet 't paard wat laten lopen. Dan komen er Duitsers. Karel vlucht in de bunker, Coen in een dennenbos en waarschuwt Jan. Houden zich schuil. Cris hoeft niet werken is te oud evenals vader. Ik ben ziek. Dat heeft deze keer weer goed gegaan. Bij Kessels moeten ze alle drie met bunkers bouwen. Op de Spekberg wordt er ook een gebouwd. 's Middags is 't weer veiliger.

Donderdag 14 December 1944

De koeien krijgen ook een stal. Met stroo en takkenbossen wordt 't dak gemaakt. Brood wordt er in 't Hanik gebakken. Eten hebben we genoeg.

Vrijdag 15 December 1944

Stal voor koeien is ook klaar. Dus met melken hebben ze 't nu gemakkelijk. Alleen 't voer halen is moeilijk. Maar Handrie rijdt soms voor ons. Dan wordt besloten 't paard in een ander bos te zetten, waar de Duitsers niet zo gauw komen. Dus moet er weer gewerkt worden.

Zaterdag 16 December 1944

Paardenstal schiet al aardig op. Jongens moeten wel oppassen voor de Duitsers, want anders is 't bunkers bouwen. Oorlogsnieuws is er niet. Overal is 't kalm.

Zondag 17 December

Er worden in 't Hanik koeien geslacht. Wij hebben er ook een geleverd. Vlees hebben we genoeg. In Lomm zijn een paar huizen afgebrand. Van L Verhaegh stal met woning en van Wed. Peeters 't hele huis. Kerk is zwaar beschadigt, maar de toren staat er nog.

[pagina 11]

Maandag 18 December

Gebeurt niet veel bijzonders. Is niet veel te doen, dan voer halen en water. Wordt ook soms in de buurt geschoten. Sjeng Dorssers is haast iedere dag bij ons.

Dinsdag 19 December 1944

In Arcen is 't aantal doden gestegen tot zes. Waaronder ook Frieda Stakenborg (Opper) en een paar onbekende. Theeuwen met dochter zwaar gewond. In Lomm tot nu toe niemand.

Woensdag 20 December 1944

Vader is bij 't paard als er wordt geschoten vlak bij. Wiel en Jeu Kessels zijn aan 't dennennaalden bijeen aan 't doen. Vlak bij valt een granaat. Jeu krijgt een klein scheurtje in de lip en Wiel wel op tien plaatsen. Zoals aan hoofd, hand en been. Doch gelukkig niet van ernstige aard. Na een paar weken zal 't wel genezen zijn.

Donderdag 21 December 1944

's Middags wordt besloten een ondergrondse keuken te bouwen daar 't veiliger is. En 't keukentje waar we tot heden zitten is ook tamelijk klein. Morgenvroeg zal er dus met alle man aan een nieuwe keuken gewerkt worden. Pomp die aan Wittenberg stond is hier geslagen. Dus 't water hebben ze nu bij de hand. Veel last en gevaar minder.

[pagina 12]

Vrijdag 22 December 1944

Vanmorgen begonnen met graven. 't Valt niet mee in die harde leemgrond. Vader met Cris gaan bomen zagen in onze bos. De Duitsers hebben er ook bomen uitgehaald. 's Avonds is 't gat ongeveer klaar. Ze moeten ook nog 'n keer vluchten voor een Duitser die melk kwam halen.

Zaterdag 23 December 1944

Ben vanmorgen vroeg op want moet met Cris de bomen op maat zagen. Coen, Jan, Mien, Mia en Dorssers Sjeng moeten dragen. 't Moet vroeg gebeuren want om half negen komen de Duitsers in 't bos. We komen op tijd klaar. Als 't avond is, is de keuken onderdak en 't fornuis met tafel en stoelen staan er in. Met een gang kunnen we nu van de keuken in de slaapbunker komen. Zo komt 't eind van een drukke dag.

Zondag 24 December 1944

't Is Zondag. 's Morgens wordt eerst een raam in keuken gemaakt evenals een deur. Ook wordt de glazen kast er in geplaatst. Zoo zitten we tenminste veiliger vooral voor Moeder met koken, want die trekt zich van de granaten niet veel aan. Er wordt nog geregeld elke dag op Lomm geschoten.

[pagina 13]

Maandag 25 December 1944

Kerstmis 1944, en nog geen vrede. 's Morgens naar de H. Mis in 't Hanik in de schuur bij Naat. Pater Hegger is de pastoor van 't Hanik. 't Is prachtig helder weer. Prachtig voor te schaatsen maar er gaan niet veel want op 't ijs zijn ook al granaten terecht gekomen. Wij kaarten maar liever wat. Schuur van Theelen is ook afgebrand zeggen ze.

Dinsdag 26 December 1944

Vanmorgen naar de H. Mis geweest op de Diep op de voorstal. Gedaan door Pater Hegger. Voormiddag wordt er kort bij 't Hanik in de eikenbos bij Naat nog flink geschoten. Er komen ook veel vliegers over. Een prachtig gezicht.

Woensdag 27 December 1944

Vader wil met alle geweld een nieuwe paardenstal vlak bij den bunker. Zo gemaakt dat 't paard er niet meer uit kan. Hij zegt voor 't weghalen, maar waar 't nu staat, komen soms granaten en daar heeft hij 't nog minder op. Ik trouwens ook niet.

Donderdag 28 December 1944

Wordt aan paardenstal begonnen, dus moeten er weer bomen gezaagd worden. Dat is werk voor vader en Cris. Coen, Jan en Dorssers Sjeng moeten graven. Ik doe niets als lang slapen.

Vrijdag 29 December 1944

Paardenstal komt vandaag klaar. Om 12 uur staat ie onder den grond. Wie weet voor hoe lang? Een gat voor te voeren is nog open. Alle kelders hebben we gecamoufleerd. 't Is vriezend weer.

[pagina 14]

Zaterdag 30 December 1944

Nu hebben we zowat alles in de grond. Paarden koeien kippen en honden. Dan wordt besloten om ook de varkens in 't Hanik te halen. Ze hebben 't daar slecht, dus wordt een varkenshok gebouwd. Karel en Coen halen ze 's middags. Ruit in bunker stuk door luchtdruk van granaat.

Zondag 31 December 1944

De laatste dag van 't jaar dat ons niet veel goeds gebracht heeft. Hoe zal 't nieuwe jaar worden? In Arcen zijn nog een paar doden bij gekomen. Lot Holla door granaat en Ernst van Bokkedrieke zoals ze hem noemen, in Duitsland door een kogel. In Lomm niets bijzonders, elke dag granaatvuur.

Maandag 1 Januari 1945

We wensen ons een gelukkig en zalig Nieuwjaar. Zal dit jaar ons geluk en vrede brengen? Zo spreken we op deze dag. Maar aan de andere kant van de Maas trekken ze zich niets van Nieuwjaarsdag aan en schieten er maar lustig op los. Tot nu toe gelukkig geen doden in Lomm.

Dinsdag 2 Januari 1945

Daar laat zich een geweldig trommelvuur in Noordelijke richting horen. Zouden de Engelsen over de Maas gaan vragen we ons af? Maar helaas, zoals we later hoorden, hadden de Duitsers in Well geprobeerd over de Maas te komen, maar waren na enkele uren weer terug geslagen. En zo gaat 't leven in de bunker verder, verlangend naar bevrijding.

[pagina 15]

Woensdag 3 Januari 1945

Hebben vroeger al een rund geslacht, maar willen er nu weer een slachten, daar we ze waarschijnlijk toch kwijt worden aan de Duitsers. In Velden en Arcen zijn haast alle paarden en koeien opgehaald. In Lomm ook al verschillende paarden. Jan Geelen zou 't rund dan komen slachten.

Donderdag 4 Januari 1945

Rund wordt vandaag geslacht in een oude paardestal. De sneeuw ligt tamelijk dik en 't ziet er naar uit of er nog meer komt. We blijven zoveel mogelijk binnen. We krijgen nogal dikwijls bezoek want we hebben buurlui genoeg. Sander komt geregeld iedere dag melk halen in 't bunkerdorp.

Vrijdag 5 Januari 1945

Er mochten ook weer aardappelen gehaald worden, op 't Lör, wat nu niet zo gezellig is, daar er dikwijls in die streek geschoten wordt. Als de Engelsen op 't Auwel aan 't schieten zijn, riskeren Coen en Jan 't toch. En ze komen zonder dat er een schot in de

buurt gevallen is weer terug. Nu hebben we weer voor drie weken genoeg. En dan is 't misschien wel anders.

Zaterdag 6 Januari 1945

Driekoningen. Er is niet veel te doen. De Duitsers hebben te Zuiden van Aken een offensief ingezet en de Amerikanen

[pagina 16]

over een 100 km breed front op plaatsen wel 80 km terug geslagen. Daar liggen we nu met 't grote offensief in 't Westen. Hoe lang zullen wij nog moeten wachten? Er gaan dan ook nog geruchten dat we naar Friesland moeten evacueren. Maar dat geloven we niet.

Zondag 7 Januari 1945

In Arcen was een weer een dode te betreuren en wel een vroegere inwoner van Lomm nl. Antoon Theelen die door een granaatsplinter getroffen was. Het aantal doden door granaten is in Arcen acht en een door een kogel. Hier in Lomm wel zware beschadigde huizen maar geen doden.

Maandag 8 Januari 1945

's Middags horen we 't. Arcen heeft moeten evacueren. 's Morgens om half acht verscheen de Grüne Polizei. Over 2 uur moesten ze 't huis uit zijn. In allerijl werd 't hoogst benodigde bij elkaar gepakt. Wie niet er uit ging, werd er uit gesmeten. Ze moesten te voet naar Geldern en dan nog in een geweldige sneeuwstorm. Vrouwen en kinderen verkleumden van de kou. 't Was verschrikkelijk onmenselijk. Zo iets had men zelfs van zijn ergste vijanden niet verwacht. Na een vermoeiende reis kwamen ze 's avonds in Geldern aan. En wij? Wij vragen ons af, hoe lang duurt 't nog met ons. Want nu weten we 't, wij komen ook aan de beurt.

[pagina 17]

Dinsdag 9 Januari 1945

's Morgens kijken we al of we geen Duitsers zien, maar we horen of zien niets. Maar we besluiten om alvast maar rugzakken te maken. Van oude zakken ijverig aan 't naaien. Waar zouden de Arcense bewoners nu zitten. 's Middags zijn er in de buurt van Geldern ook nog bommen gevallen.

Woensdag 10 Januari 1945

Weer den hele dag aan de rugzakken gewerkt en onze kleren bijeen gepakt. Al zo veel mogelijk klaar gelegd voor te vertrekken. Cris gaat ons verlaten. Hij meent dat als wij weg zijn Venlo misschien nog eenige tijd kan blijven zitten. Wij worden ook uitgenodigd naar Venlo te komen als we weg moeten. Door Kees en Staal. Naar we nu vernemen is Arcen na zoo'n soort bombardement wat gelukkig geen doden of ongelukken opleverde, gisteravond op de trein gestapt. Waarheen? Naar de Duitsers zeggen "Nord-Holland". Is 't waar?

Donderdag 11 Januari 1945

Wij hebben onze kleren en ondergoed wat we hebben bij elkaar in de rugzak gestopt. En verder alle kleine benodigheden bij elkaar gezocht. 's Middags komt Thijssen An bij

ons en zegt dat dat haar huis aan 't afbranden is. Lei die bij ons was gaat er heen met Coen. Na een paar uren blussen gelukt 't hen, 't woonhuis te redden. Dat is alvast 't vierde huis dat aangeschoten is. Wie volgt?

[pagina 18]

Vrijdag 12 Januari 1945

Jan Geelen komt met 't bericht dat in Venlo opgeplakt is dat heel Limburg moet evacueren. Geen prettig vooruitzicht. Ze zeggen dat ze te voet moeten. en dat in die sneeuw. Heb daarom de fiets die ik in de dennen had liggen te voorschijn gehaald en in orde gebracht. Een band heb ik nog moeten maken daar de draad stuk was. Hebben thuis alvast verscheidene dingen verstopt.

Zaterdag 13 Januari 1945

Heb de fiets klaar voor vertrek, maar hoop dat 't overbodig blijken zal. Als wij maar naar Venlo geëvacueerd worden hebben we nog een paar weken den tijd. En wie weet wat er dan gebeurd is, zo praten we om ons moed in te pompen. Er is ook geschut op de Spik gekomen vlak bij Verbeek zijne bunker. Dus zullen we nog wel wat horen. Morgen wil Jan Geelen een varken komen halen.

Zondag 14 Januari 1945

Vader en Mia gaan naar de H.Mis in 't Hanik. Daar zagen ze een autobus aankomen vol met Grüne Polizei. Voor 't Hanik had 't uur geslagen. Binnen 'n uur moest alles vertrokken zijn naar Straelen. 't Was verschrikkelijk. Bewoners van 't bunkerdorp spoedden zich huiswaarts. Wij alles bij elkaar gepakt om te vertrekken, maar er kwam niemand. 't Werd middag maar niemand verscheen

[pagina 19]

als Dorssers Sjeng met Sjaar en Schreurs knecht. 's Middags brachten Vader en Jan 't paard en veulen bij een boer en Coen later nog een koe. We dachten ze vergeten ons wel, want G Verspay die ook in een bunker woonde was vertrokken. Maar 't zou anders uitkomen.

Maandag 15 Januari 1945

Deze keer zijn wij aan de beurt. Ik had nog juist gedacht 't gaat weer goed vandaag en draaide me nog 'n keer om in bed. Of daar hoorde ik zeggen er zijn Duitsers bij Vallen. En ja, daar kwamen ze aan, twee veld-gendarme met een soldaat. Binnen een half uur weg was 't bevel. En of we al zeiden dat we 't hier goed hadden en dat ze konden krijgen wat ze graag wilde, 't hielp niets we moesten vertrekken. Dus maar aan 't inpakken. Na 20 minuten kwamen ze terug. Of we nog niet klaar waren was de vraag. We vroegen hoe laat we in Straelen moesten zijn. Tegen drie uur, was 't antwoord. We moesten over Schandelo naar Straelen zeide ze. Maar naar enig gepraat konden we de kortste weg nemen. Toen gingen zij weg. Wij hebben 't toen kalm aan gedaan. Een Frans en een Rus waren 's morgens ook nog bij ons toen de Duitsers in aantocht waren, die waren anders bij Jansen maar deze waren ook vertrokken. Nu hadden ze den hele nacht buiten geslapen en waren

[pagina 20]

vreselijk koud en hongerig. Na koffie gedronken te hebben zijn ze vertrokken. Maar voor we vertrokken kwamen ze weer terug. Ze wilde ook mee gaan want hier konden ze zich toch niet meer houden zeiden ze. Na ze nog 't een en ander gegeven te hebben vertrokken we om 12 uur in de richting Straelen. Kessels, Vallen, Weys en Thijsse hadden paard met kar bij zich. Daar hebben wij later ook nog wat bagage opgeladen. Vrouw Kessels was ziek. De avond te voren was ze al slecht. De honden hebben we aan de grens bij Nielen gelaten. Bij Hannes waren Duitsers die de paarden en koeien al opgehaald hadden. Net zo'n roversbende. Om half drie kwamen met 'n tachtig man in Straelen aan. Heel St. Paul en de grensbewoners uit Arcen kwamen ook in Straelen aan. Om 6 uur moesten we instappen. De fietsen en kinderwagens mochten ook mee. Wij hadden gelukkig een personentrein. De andere Lommer die daags te voren vertrokken waren hadden beestenwagens gehad, dus we bofte nog. Vrouw Kessels was zo ziek, dat ze naar 't ziekenhuis moest worden gebracht. De hele familie bleef in Straelen achter, evenals de ouders van Verbeek met Hanna Triena en Toon die in Lomm achtergebleven waren. Om 11 uur vertrok pas de trein. Waar gingen we heen en bleven we bij elkaar?

[pagina 21]

Dinsdag 16 Januari 1945

Vannacht om 1 uur stonden we in Wezel. Om half zes vertrokken we pas en kwamen den morgen weer bij Winterswijk ons land binnen. Reden tot elf uur door tot Vorden bij Zutfen. Daar kwamen toen vliegers en we moesten den trein uit 't dorp in. Voor donker vertrok de trein niet. Hebben den middag in Vorden bij burgers doorgebracht. Tegen zes uur vertrok de trein weer en kwamen spoedig in Zutfen aan. Daar hebben we een paar uur moeten wachten. De V2 kwam intussen overgevlogen. Een zwaar akelig geluid. Zo eindigde ook deze dag in een trein op weg waarheen?

Woensdag 17 Januari 1945

Lommsche kermis. Middernacht stonden we op 't station te Zwolle. Daar werden we goed bediend. Broodjes met kaas, stampot en zelfs soep werd in de trein gebracht. Omstreeks 4 uur werd de reis voortgezet en 's morgens om 7 uur kwamen we in Groningen aan. Daar werden we in 't Sted. Gymnasium ondergebracht. We waren met verschillende dorpsgenoten in 't zelfde lokaal dat goed verwarmd was. De bediening was goed en we hebben ons er goed uitgerust. 's Middags stad Groningen in geweest en naar de Harmonie zaal, waar we nog enkele Lommer gezinnen van den vorige dag getroffen hebben, o.a. Berg Sjang Fusjang en Verspay.

[pagina 22]

Zo kwam er ook een einde aan deze vermoeiende dagen en nachten. Waar zullen we nu naar toe moeten?

Donderdag 18 Januari 1945

Vannacht goed geslapen. 's Morgens na 't ontbijt wat gekaart op de zaal. Naar men ons vertelde zouden de Engelse over de Maas zijn. Well tot Venlo was al bevrijd. Maar ik geloof er niets van, wat achteraf ook juist bleek. Niets dan geruchten. 's Middags om 4 uur moesten we ons klaar maken voor de reis van bestemming Uithuizermeeden genaamd. In stromende regen vertrokken we en goed tien uur waren we op plaats van bestemming. H. Wismans was in Groningen achtergebleven. Onder elkaar vertellend kwam 't einde van deze dag.

Vrijdag 19 Januari 1945

Na om 1 uur gegeten te hebben vannacht om twee uur naar bed gegaan. 's Morgens op tijd op. Kregen broodjes koffie en melk. Toen moesten we de namen opgeven en werden we in groepen verdeeld. Vele gezinnen bleven bij elkaar ons splitste ze echter. Coen en ik apart. Na onderzocht te zijn of we geen ziekte of ongedierte hebben worden we op wagen naar onze eind bestemming gebracht. Coen en ik komen bij een Hartman aan 't station

[pagina 23]

te Roodeschool. Man en vrouw van een zestig jaar en een zuster van Hartman uit Groningen van zeventig jaar. De overige bij een van Dam een boer. Zijn zoon is een NSBer en zelf is hij er ook voor zo vertelde men ons. Om 2 uur 's middags waren we dan bij Hartman. Eerst moest er nog een bed gemaakt worden van stroo en verder hebben we wat verteld. Zo kwamen we dan na vijf dagen op plaats van bestemming. L Wismans en J Mulders zijn in Lomm gebleven. De fam Dorssers Lenders en Jos Hendriks bij een boer in Duitsland. Hannes Hendriks hoefde nog niet weg en Hen met Urtjens en twee Blerikse zijn in een bunker gebleven. Hier ligt nog geen sneeuw.

Zaterdag 20 Januari 1945

Vannacht goed geslapen in 't bed van stroo. Vanmorgen een kafzak gevuld, dan zullen wel zachter liggen. 't Eten gaat nogal. Vlees is hier knap. Brand materiaal is schaars. Anders den hele dag zowat binnen geweest. 't Sneeuwt.

Zondag 21 Januari 1945

Vanmorgen om elf uur naar de H. Mis in Uithuizermeeden geweest. Veel dorpsgenoten getroffen. Handrie, Coen Theo en ik hebben in café onze boterhammen opgegeten en na een partij billiard weer naar Roodeschool gewandeld. Tegen drie uur waren we thuis. Zo was de zondag al haast om. 's Avonds wat gekaart en om negen uur naar bed.

[pagina 24]

Maandag 22 Januari 1945

Vanmorgen om acht koffie gedronken en verder gelezen. 's Middags Handrie en Driek opgezocht. Handrie woont een kwartier van ons vandaan Driek wel drie kwartier. Dus een flinke afstand. 't Heeft hier nu flink gesneeuwd. Zo eindigt ook deze dag weer zonder nieuws.

Dinsdag 23 Januari 1945

Na 't ontbijt weer gelezen. En 's middags ben ik aan 't dagboek begonnen. 's Middags m'n ouders bij van Dam bezocht. Mien en Karel zitten in Uithuizermeeden en hebben 't best getroffen. Berichten hoor je hier niet maar de Russen moeten hard vooruit gaan. Zo zijn we weer een dag dicht bij de bevrijding.

Woensdag 24 Januari 1945

Na ontbijt mouwen van jas gemaakt van Hartman. 's Middags te voet met Coen en Jan naar timmerman en Verbeek geweest. Verbeek zit ook prachtig in een warme kamer. Pastoor Laemers wil Vrijdag 26 Jan komen. Hij denkt dat Muyres ook in de buurt zit, maar dat is niet zo. Zo eindigt deze ook zonder veel nieuws.

Donderdag 25 Januari 1945

's Morgens broekomslag gemaakt van Hartman. 's Middags bij van Dam geweest. Russen zouden al voor Breslau zitten. Dus 't gaat goed aan 't oostelijk front. Van de overige Lommer nog

[pagina 25]

niets gehoord waar die zitten. En weer gaat een dag voorbij.

Vrijdag 26 Januari 1945

Slecht weer vandaag. Pastoor Laemers niet gekomen. Hele dag binnen gezeten en wat gelezen. Er gebeurt niets nieuws.

Zaterdag 27 Januari 1945

Hele dag gesneeuwd. Me wat verveeld. Boeken hebben ze hier niet veel bijzonders. En op stap kun je ook niet en radio hebben we ook al niet. Het beste is in bed.

Zondag 28 Januari 1945

't is weer Zondag. Om elf uur naar de H. Mis te Uithuizermeeden. Met Theo Jacobs gebiljard. Om 2 uur kwamen L Pingen en Jac Verbeek ook nog in 't café en zijn om drie uur samen naar van Dam gewandeld. Russen slechts 150 km van Berlijn. Posen Bromberg en Koningsbergen zouden in Russische handen zijn. Dus 't gaat goed. De andere Lommer zitten een 60 km van ons af. In de gemeente Norg in Drente zitten de meeste.

Maandag 29 Januari 1945

Vanmorgen en beetje gelezen en 's middags naar van Dam geweest. Hier gebeurt niets, last van vliegers of granaten heb je hier niet. Hoe zal 't gaan met die achtergebleven zijn. Hier heerst altijd veel wind, dus nogal koud. Vooral bij van Dam in de keuken. Hier zit ik dicht bij de kachel.

[pagina 26]

Dinsdag 30 Januari 1945

Vanmorgen naar de kapper geweest. Het werd ook tijd. Dorssers Sjeng had ze me 't laatst geknipt in de bunker. Ben naar de bakker geweest en 's middags naar van Dam.

Woensdag 31 Januari 1945

Vandaag is 't dooiweer. Heb hel dag gewerkt aan mijn jas. En ook Hartman zijn jas gemaakt. Verder nog even naar den bakker geweest. Oorlogsnieuws al lang niet meer gehoord, 't is te hopen dat 't opschiet.

Donderdag 1 Februari 1945

Regenachtige dag. Weer gewerkt aan mijn jas en dan naar van Dam geweest. 't Gaat aan de fronten goed, ze naderen Berlijn. Nu nog in 't Westen.

Vrijdag 2 Februari 1945

Hele dag regen en wind. Geen weer om uit te gaan. Ben een paar maal naar van Dam geweest en naar den bakker. En zoo slijten we den ene dag na den andere.

Zaterdag 3 Februari 1945

Regen met opklaringen. Veel binnen gezeten. Naar van Dam en bakker geweest. Kon men maar een maand slapen dan was 't weer en de tijden misschien anders. Nu verveel je je dood. Karel is bij een kleermaker aan 't werk, maar daar heb ik ook weinig zin in. Dat zullen we wel doen als we thuis zijn. Maar hoe lang nog?

[pagina 27]

Zondag 4 Februari 1945

't Is weer Zondag. Na de H.Mis wilde Theo en ik weer gaan biljarten maar jawel, ze sloten de deur juist voor ons neus dicht. Tussen 12 en 2 was gesloten was 't antwoord. Daar stonden we in de stromende regen te kijken. Na Uithuizermeeden afgezocht te hebben naar een café moesten we van armoe trek maar Roodeschool aan. Onderweg liet Theo me ook nog een twintig minuten alleen in de regen wachten. Doornat kwamen we bij van Dam aan. Hebben daar onze boterham opgegeten en zijn tegen den avond weer op huis aangegaan. Dus hebben we deze Zondag een plezierreis gehad.

Maandag 5 Februari 1945

Coen had een jas van Cris aan toen hij kwam. Deze was natuurlijk veel te wijd. Heb hem losgetornd en passend gesneden. Verder den hele dag aan die jas gewerkt. Er is veel werk aan, alles moet met de hand gebeuren. Naaimachine hebben ze hier niet.

Dinsdag 6 Februari 1945

Vandaag mooie dag, veel te mooi voor binnen te zitten. Ontdek dat ik min regenjas aan de mouw verbrandt heb. Dus er is weer werk. Eerst regenjas gemaakt en verder aan Coen zijn jas. Ook nog even naar van Dam en bakker geweest. En zo is ook deze dag weer geëindigd zonder veel nieuws.

[pagina 28]

Woensdag 7 Februari 1945

Heb jas van Coen klaar gemaakt. Veel werk aan gehad. Allen naden met hand genaaid en aan kachel open geperst. 's Middags nog wat gelezen. En zo eindigde ook deze dag.

Donderdag 8 Februari 1945

Naar rijwiel hersteller geweest of hij mijn fietsband waarin de draad kapot is kon maken. Maar dat kon ie niet. Dus er maar zo op gefietst. 's Middags met vader naar hun huis gelopen. De ouders van Verbeek met Hanna Triena en Toon zaten in Lappemeer. Dus een heel eind hier vandaan. Van Kessels hebben we niets meer gehoord. 's Avonds doen we wel eens kaarten.

Vrijdag 9 Februari 1945

's morgens naar eenige winkels geweest voor postpapier, maar ze hadden niet veel soeps en ook postzegels gekocht. 's Middags bij van Dam vader zijn broek gemaakt en toen naar Uithuizermeeden gefietst. Even bij Karel aan geweest en toen daar postpapier en schrijfgereedschap gekocht. Ben toen naar Oosternieland naar Smedema gereden naar J Geelen-Pingen. J van Hees met An en vader waren ook daar. Van Hees had veel adressen van de Lommer die in Drente zitten. Heb deze ook allemaal opgeschreven. Dus kan ik nu schrijven.

Zaterdag 10 Februari 1945

's Morgens ansichtkaarten met postzegels gekocht. 's Middags vijf kaarten en twee brieven geschreven. O.a. naar P Pingen L Aerts

[pagina 29]

Jac v d Hombergh. W Muyres, G Linssen kaarten en naar G Wismans en Harrie Hegger een brief. Toen nog even naar van Dam geweest.

Zondag 11 Februari 1945

Mooie dag. Ben met fiets naar H.Mis te Uithuizermeeden geweest en toen doorgereden naar Warfum. Was om 1 uur daar. J v d Hombergh heb ik eerst bezocht. Hij had 't goed getroffen. Ze waren ook gesplitst met elk vier. Ze hadden een mooie grote kamer voor zich apart. Toen ik daar was kwam ook juist P Hanraets met z'n moeder op bezoek die bij een onderwijzer zaten. Dus daar hoefde ik alvast niet heen. Ben toen even naar de andere van v d Hombergh gefietst, maar deze waren niet thuis. Ben toen even in een Café geweest waar ook Wiel, Jan en Berke van den Hombergh waren evenals P Hanraets. Om vier uur ben ik weer huis aan gefietst, na nog even bij van Dam te zijn geweest. Van de fronten hoor je niet veel.

Maandag 12 februari 1945

Vandaag rustig weer. Naar Handrie geweest of ie niet naar Lobbersum ging dezer dagen waar die van Heinen ook in de buurt zitten, dan ging ik ook mee. Maar hij was gister al geweest. Heb toen nog een paar boodschappen gedaan. 's Avonds doen we ook wel eens bridge zoals ze 't hier noemen. Wij noemen 't domino spel. Mooi spel om kleine kinderen zoet te houden. En dan te denken dat mensen van zestig jaar zich er

[pagina 30]

mee amuseren. Je moet er mee lachen of je wilt of niet.

Dinsdag 13 februari 1945

Kaarten geschreven aan H en A van Wylick, Koster J. Wismans, toen naar postkantoor en bakker geweest. Verder den dag lui door gebracht. Aan 't Oostelijk front moet 't hard op Berlijn afgaan.

Woensdag 14 februari 1945

Vandaag Aswoensdag. Naar de H Mis geweest en askruisje gehaald. Voor de H Mis Hein Kusters en Riek v Wylick getroffen, die kwamen uit Een en Langelo in Drente. Ben toen nog in boekwinkel geweest 't een en ander gekocht. 's Middags naar van Dam en bakker geweest. Canadezen zijn bij Nijmegen offensief begonnen. Kleef is al gevallen.

Donderdag 15 februari 1945

Heb gisteravond een verzoek gekregen om een paar dagen naar Hartmans neef op boerderij te komen naaien. Jongen moet van oude jas en nieuwe oude krijgen. Geen prettig werkje. Ben toch vanmorgen den jongen geweest maat nemen. 's Middags alvast patroon gemaakt. Vader en Moeder zijn hier op bezoek geweest.

Vrijdag 16 februari 1945

Ben vanmorgen al op tijd naar Hartmans neef gegaan om aan jas te werken. 't Is een heel rotte jas, als je er uren aan werkt scheurt ie al. Heb al spijt van dat ik gegaan ben. Maar ben toch maar met goede moed begonnen. Hele dag gewerkt.

[pagina 31]

Zaterdag 17 Februari 1945

Vandaag weer 't zelfde liedje als gisteren. Hele dag gewerkt bij Hartmans neef. Gennep is bevrijd en verder geen nieuws.

Zondag 18 Februari 1945

't is weer Zondag geworden en nog is er niets veranderd. Na de H. Mis ben ik direct naar huis gegaan. 's Middags naar van Dam geweest. En zo eindigt ook deze Zondag. Hoe vele zullen er hier nog op volgen voordat we thuis zijn?

Maandag 19 Februari 1945

Vandaag weer de dag van den arbeid. Weer naar Hartman. Jas vandaag klaar gemaakt. Toen nog overal en vest hersteld en nog niet helemaal klaar. Toen nog uren naar bakker geweest.

Dinsdag 20 Februari 1945

Vanmorgen tot elf uur bij Hartman gewerkt en was toen klaar. Voor beloning vraag ik een paar witte broodjes en wat eieren. Wat goed gevonden is. dat is als ik op reis ga naar Drente. Toen naar postkantoor geweest. Brieven ontvangen van G. Wismans en Harrie Hegger en kaart van Jac vd Hombergh. 's Middags bij van Dam gewerkt. Hand v.d. Hombergh op bezoek geweest en afgesproken om a.s. Maandag 26 Febr bij goed weer naar Drente te fietsen.

Woensdag 21 Februari 1945

Mooi weer. 's Morgens binnen gezeten. 's Middags bij van Dam gewerkt. Bezoek van Lommer uit Een (Drente) op wagen met

[pagina 32]

paard. O.a. L. Aerts, J Kusters, v Dalen, P Pingen G en W Muyres en P Jansen. Bij van Dam overnacht. Ben 's avonds nog bij van Dam geweest om wat te vertellen. Theo en Sef Jacobs kwamen ook nog even kijken.

Donderdag 22 Februari 1945

Vanmorgen bij den kapper geweest. 's Middags weer bij van Dam gewerkt. Pastoor Laemers met P Vostermans op bezoek geweest. Coen naar Groningen geweest. Moeder hoed meegebracht.

Vrijdag 23 Februari 1945

Vrijdags zowat hele dag in schuurtje gezeten wegens kamer schoonmaak. Naar bakker geweest en bij Hartman gezegd dat ik Maandag naar Drente zal vertrekken. Morgen kan ik 't brood en eieren komen halen. In 't Westen is een offensief begonnen.

Zaterdag 24 Februari 1945

Vandaag niet veel gedaan als 't benodigde voor de reis wat bij elkaar gelegd. Bij Hartman drie broodjes tien eieren en twee flessen olie gekregen. Verder naar van Dam geweest.

Zondag 25 Februari 1945

Naar de H. Mis in Nieuwkerkje geweest. Hebben een Roermondsche pastoor. 's Middags bij van Dam broodje tien eieren een potje boter en fietstassen gehaald. Toen alles ingepakt voor vertrek naar Drente. Vandaag hele dag geregend en gewaaid.

Maandag 26 Februari 1945

Opklarend weer maar harde tegenwind. Toch om circa

[pagina 33]

Kwart over acht vertrokken. Trof in Uithuizen Engelen Bert uit Arcen en was om kwart voor tien in Warfum. Naar Clevering gegaan maar geen Handrie te bekennen. Wiel wist ook niet of hij meeding, misschien ging hij dan wel mee. Toen naar Handrie. Ik trof hem al onderweg met paarden. Hij verwachtte me niet zei hij. Hij dacht dat ik niet ging, omdat vorige week de Lommer boeren hier waren geweest. Hij had nu geen zin. Toen naar Wiel terug, maar ook deze trok terug, hij deed 't niet graag voor den boer was zijn antwoord. Daar stond ik alleen maar gaan deed ik dat stond bij me vast. Nu nog even naar P Hanraets. Deze had geen fiets en om half elf vertrok ik alleen in de richting Groningen met sterke tegenwind. Van Groningen naar Hoogkerk. Was om half twee in de cantine van de suikerfabriek. Waar de hele familie Verspay zit. Bert, Graat en Sjaak. Heb daar m'n boterham opgegeten en m'n teen verbonden en ben toen om half drie in richting Peize vertrokken. Vandaar naar Langelo. 't Eerst ontmoette ik een meisje van H v Wylick uit 't Hanik. Toen trof ik Lowie Verhaegh jun. met Harrie v Wylick. Bij Lowie kon ik slapen dat was dus voor die nacht al in orde. Heb daarna nog Frans en Nico Verhaegh W de Bruin en Pierre v Wylick, Gerrit v Loet met Nellie, Loetje zelf met Handrie v Wylick en Bertus met Jan Verhaegh ontmoet. Ben toen met Gerrit van Loet en Jan v Baai [*zoon van Bertus Verhaegh, red*] naar Lowie Hendriks geweest. Daar kwam Bertus Verhaegh me halen om te eten. Die zaten apart. Bertus met vrouw Jan en twee kleine.

[pagina 34]

Na 't eten kwam J v Eindt met de vrouw ook eens even kijken evenals Gerrit v Baai [*zoon van Bertus Verhaegh, red*]. Na wat gepraat bracht Frans me naar Lowie. Daar achter kachel gezeten tot bedtijd. Daar heeft Lowie nog lang over de hengsten liggen te praten. Hij is namelijk bij een hengstenboer. Zoo eindigde de eerste dag van de reis.

Dinsdag 27 Februari 1945

Niet al te best geslapen. Heb met ontbeten en na de woning bezichtigd en bedankt te hebben vertrokken naar J Hegger Martens. Huub kwam juist uit bed. De gulp had hij ook nu niet dicht net als in Lomm. Een paar adressen opgeschreven. Toen verder. Ontmoette nog Mie Verhaegh, Handrie v Wylick L. Verhaegh met vrouw. Overal even gepraat. L Verhaegh vertelde me dat Tante Bet ook in de omgeving was. Toen naar Bertus Verhaegh, daar was Gerrit van Loet ook. Om tien uur vertrok ik weer uit Langelo. Gerrit fietste tot middag mee. Onderweg L. Aerts en Nellie Verhaegh met Riek en Bep van Wylick ontmoet die naar de H Mis in Norg waren geweest. In Norg wisten we geen adressen dus naar Zuidvelde. Daar Jet Hendriks en vrouw Hegger opgezocht. Piet was

nog in 't Ziekenhuis. Den oude van Rens is dood te Doetinchem vertelde men ons. Toen moest Gerrit van Loet weer naar huis en ben ik naar Westervelde gefietst. 't Eerst naar Jan Geelen. Heb daar gegeten. Daar vertelde ze me dat tante Bil [*Thijssen, red*] in Norg woonde. Ben vandaaruit naar Jac v d Hombergh gefietst. Hij kwam juist met een kar aardappelen aan. An en

[pagina 35]

Nellie kwamen ook eens kijken die woonde vlak bij. Ben toen bij vrouw Muisers binnengegaan. Jan was daar ook. Jac zou ook daar op aan komen, maar hij kwam niet vlug. Was juist op fiets om te vertrekken of daar was hij. Ik kon bij hem slapen, zei hij. Bennie sliep dan wel op een andere plaats. We zijn toen naar Pierre Groetelaars en de vrouw gegaan. Groetelaars zelf was er ook. Tegen voertijd moest Jac naar huis. Na de koffie zijn we bij Groetelaars geweest en hebben tot half elf gekaart. Half tien viel nog een bom in de buurt. 's Nachts veel vliegers.

Woensdag 28 Februari 1945

Tamelijk goed geslapen. Na ontbijt en bedankt te hebben vertrokken naar Groetelaars. Heb daar nog een paar boterhammen gegeten en me geschoren. Toen naar Piet Hendriks senior geweest. Die is toen even met me naar P van Lipzig geweest en toen verder naar Norg. Ontmoette eerst W de Bruin met wagen en verder W v d Kerkhof. Ben met deze naar Jo v d Kerkhof M Peeters en Kerkhof zelf gegaan. Wim was niet thuis. Vandaar naar J Peeters en toen naar tante Bil. Deze had veel te vertellen. Heb daar gegeten en circa een uur vertrok ik naar Een. het eerst zag ik daar Sjeng v.d. Hombergh. Deze wees me naar Frits. Heb daar in de smederij wat gepraat en toen naar Sjeng Wismans. Bij Frits kon ik niet slapen

[pagina 36]

daar hij maar een éénpersoons bed had. Van Wismans naar Naat. Daar was niemand thuis als Lieske. Sjaak Kusters en Nellie Muires waren ook daar. Als ik wilde kon ik daar slapen. Ben toen met Nellie Muires naar Wiel gefietst. Heb deze een brief van Theo Jacobs overhandigd en toen naar Pingen. Kon daar ook wel slapen bij een knecht. Maar dan sliep ik liever bij Naat. Ben toen met Pierre naar Naat gegaan. Ontmoette onderweg Lies Muires nog. Bij Naat waren Pater Hegger, v Dalen en de koster aan 't kaarten. Ben toen nog even met Pierre naar Sjeng Wismans geweest. Toen weer naar Naat gegaan. Naat zelf was nog niet thuis. Na gegeten te hebben hebben we verder verteld. De jeugd van Lomm had verzameldag. Nellie, Lia, Lies, en Wiel Muires, Nel Truus en To v d Hombergh. Pater Hegger met z'n broer J Kusters en ook Scheffer kwam eens kijken. Zo was de avond spoedig voorbij. En toen moest ik de bedkoets in.

Donderdag 1 Maart 1945

Goed geslapen. 's Morgens om 6 uur bom gevallen, maar niets gehoord. Na ontbijt klaar gemaakt voor vertrek maar 't regende te hard. Na 'n half uur minderde het. Ben toen naar Linssen gegaan. Vandaar nog even naar Pingen, Aerts, Wismans en Frits goede dag zeggen. Dan naar Jaap Kusters. Daar waren v Dalen, Koster en Jaap met Sjors aan 't kaarten. Ze wilde hebben dat ik mee at. Na gegeten

[pagina 37]

te hebben naar Hein en Piet Kusters en toen terug naar Jaap. Sjors wees me een weg binnendoor naar Zevenhuizen. Hij ging mee tot bij Jan Kusters. Na een kort oponthoud ging 't verder. Ben onderweg bij Sjaak v d Hombergh, L Munten en Sander aan geweest. Kwam om circa drie uur in Zevenhuizen aan. 't Eerst naar Gerrit Deenen. Deze was niet thuis. Kon daar wel slapen. Daar wezen ze me naar Agnes. Vandaar naar z'n ouders. Vrouw Deenen was alleen thuis. Toen naar Truus, daar was Hannes met Fien. Deze wees me naar An Cronenberghs. Daar was Gerrit en vrouw Cronenberghs was ook daar. Met Gerrit terug gefietst. Onderweg nog bij Sef Theelen aangeweest. Els was ook juist daar. Toen nog even bij Jan Deenen en verder naar Gerrits tehuis. Om 9 uur naar bed gegaan. In 't Westen gaat 't goed. Xanten is gevallen en Keulen en Dusseldorf liggen onder artillerie vuur. Turkye vandaag in oorlog met Duitsland en Japan.

Vrijdag 2 Maart 1945

Goed geslapen. 't Weer is helder maar koude N W wind. Na ontbijt naar Bartels gegaan vandaar naar Frits Cronenberghs. Toen naar Naatje en J Geelen-Deenen. Verder van Zevenhuizen over Roden naar Zulte waar Oom Handrie verblijft. Vandaar naar Tolbert. Ontmoette onderweg H v d Hombergh Voort Jan Rothof Bong en Corrie en Toon uit de Voort. Was omstreeks twaalf uur bij Mia van Ome Toon. Vandaar naar Ome Toon. Heb daar m'n boterhammen

[pagina 38]

opgegeten en toen verder naar Nuis naar J Willemsen. Deze was echter niet thuis, hij was aan 't graven voor de O.T. [*Organisation Todt, red.*] in Hoogkerk. Dan naar zijn vrouw en even bij Lies Jacobs die er vlak langs woont. Dan gaat 't verder naar Marum. Ontmoet eerst An Heiligers. Dan hoor ik een geschreeuw dat uit een sjees komt. Ik wacht en daar zit J v Hees met An in, die waren naar Krebbers geweest in Grootegast. Zij hadden 't nu best getroffen. Als ik nergens slaapgelegenheid had kon ik daar komen. Dorus moest bij een hoedenwinkel zijn. Toen ik dan bij zoo'n winkel kwam ging ik even vragen. En jawel Dorus was daar ingekwartierd, maar was niet thuis. Hij was in de buurt aan 't hout zagen. Toen zag ik Lies van de diep. Stond daar mee te praten toen Hand Hegger er ook aan kwam. Lommer kerk stond daar geschilderd in een etalage. Zijn daar geweest kijken en toen naar Jeu. Deze was niet thuis. Dan naar Triena. Hier was Jeu ook en Mia en nog een kleine. Heb hier weer een paar boterhammen opgegeten en ben toen met Jeu naar Dorus gegaan. Die maakte 't goed. Toen nog naar To die een twintig minuten verderop op De Wilp aanwoonde. Heb daar tot zes uur gepraat. Bij Harry Hegger kon ik slapen dan sliet Hand bij z'n vrouw. Maar Harry was niet thuis en toen ik van To af kwam was er nog niet. Ben zolang bij Hand op stal geweest tot hij met melken gedaan had. Heb

[pagina 39]

daarna m'n fiets bij Triena gebracht, daar was meer plaats. Toen ik daar van terug was, waren Harry met de Boer ook thuis. Heb toen gegeten – pap met vel in – en toen nog verteld en zijn of negen uur naar bed gegaan.

Zaterdag 3 Maart 1945

Goed geslapen. Helder weer maar koud. Vanmorgen goed nieuws. Venlo, Roermond, Muenchen-Glad-Bach, Krefeld, Neus in Amerikaanse handen. Vele duizenden gevangen. Waren we maar thuis. Na ontbijt en bedankt te hebben naar Triena gegaan. Daar goede

dag gezegd en toen gestart in richting Roodeschool. 64 Kill. Even aan Oome Toon 't nieuws meegedeeld en weer verder. In Hoogkerk trof ik G en B Verspay die ook putjes moesten graven. In Hoogkerk kreeg ik nog een geweldige sneeuw- en hagelbui. Heb achter een huis geschuild en daar m'n zadel van de fiets even gemaakt. Trof daar 'n Wellsche evacue. Toen verder naar W Verspay. Onderweg trof ik nog Wim Simons uit Velden. Bij Wiel op stal even gepraat. Hij moest hard werken en vroeg op. Ben toen verder gereden naar Roodeschool. Heb Groningen rechts laten liggen en over Adorp, Winssum, Baflo naar Warfum. Heb daar Sef v d Hombergh nog ontmoet. Ben toen nog even naar fam. Hanraets geweest. Piet was niet thuis, maar spoedig kwam hij toch met Matje van de Mulder. Zijn daarna geweest biljarten. Kwamen Hand en An v d Hombergh ook nog tegen. Na een partij

[pagina 40]

billiard ben ik weer door gereden naar Roodeschool. Was om half zes bij van Dam. Daar wat verteld en toen naar huis waar ik omstreeks zes uur arriveerde. Zo was deze reis zonder ongelukken verlopen. Heb ook geen bandenpech gehad.

Zondag 4 Maart 1945

Vannacht veel vliegers laag over gekomen. Vanmorgen naar H Mis geweest in Nieuwkerkje, daarna de fietstassen terug gebracht. 's Middags geschreven waar ik overnacht heb en naar Sef Peters Broekhuizen. Sef Jacobs ontmoet die uit Houwerzijl hier was. Naar van Dam geweest en Jacob Verbeek de zakatlas terug gegeven die ik voor de reis geleend had. Allen hopen spoedig naar huis te gaan.

Maandag 5 Maart 1945

Vanmorgen om zeven opgeroepen. Coen moest bij een boer gaan werken. Boeren en tuinders hoeven niet meer bij de O.T. te werken maar wel bij een boer. Ben na ontbijt weer naar bed gegaan tot elf uur. Heb vanmiddag mijn dagboek bij gekrebbelt. Nog even naar de bakker en de dag is weer voorbij.

Dinsdag 6 Maart 1945

Na ontbijt overal gemaakt en jas. Vanmiddag aan dit dagboek begonnen. Toen kwam er bezoek en ben maar naar bed gegaan. Tot ongeveer zes uur. Nieuws geen gehoord. Zo is ook deze dag weer voorbij.

[pagina 41]

Woensdag 7 Maart 1945

Vanmorgen weer aangevangen om 't dagboek over te schrijven hierin. Daar kreeg ik bezoek van Pierre Groetelaars en Jac v d Hombergh. Ben met hen naar van Dam geweest, maar daar was niemand thuis als Moeder. Mia kwamen we tegen toen we weer terug reden. Ze waren ook Maandag vertrokken. Nu vertrokken ze weer in richting Oosternieland. Vanmiddag hele dag aan dit dagboek geschreven. Dan nog even naar de bakker geweest.

Donderdag 8 Maart 1945

Vanmorgen weer aangevangen met schrijven. Met post een kaart van Sander en de brieven voor Sef Peters terug gekregen er stond te veel in. Zoals "Geen Lommsche oorlogsslachtoffers. Hebben niets meer. Timmermans Kersten en Schelbergen zijn hier."

Vanmiddag postkantoor geweest en vanmiddag dit dagboek bijgewerkt. Ook de formulieren voor brief wisseling met bevrijd gebied weer ingevuld. Misschien zijn we nog eerder thuis als de brieven op hun plaats. 't Is te hopen. Keulen is ook gevallen zeggen ze. dus goede moed. Formulieren met kaart voor Sander naar postkantoor gebracht en naar van Dam geweest, waar G. Verhaegh, P Renkens en W de Bruin uit Langelo op bezoek zijn. En zo is ook deze dag weer voorbij.

Vrijdag 9 Maart 1945

Vanmorgen tot elf uur in bed gelegen wegens schoonmaak

[pagina 42]

van zitkamer. Boterham met koffie aan bed gebracht. 's Middags gelezen en naar bakker geweest. Bonn is gevallen. Anders op 't ogenblik niets nieuws. Fietszadel gemaakt.

Zaterdag 10 Maart 1945

Na ontbijt wat gelezen en verder me verveeld. 's Middags bezoek gehad van vader en Wiel v d Hombergh uit Warfum. Goed nieuws vandaag. Op vijf plaatsen zijn de geallieerden over de Rijn. Vele Duitsers geven zich over. Aan 't Oostelijk front zijn de Russen ook in 't offensief. Hoelang zal 't nog duren? We verlangen naar huis.

Zondag 11 Maart 1945

Weer is 't Zondag. 's Morgens naar H Mis geweest te Nieuwkerkje. Vanmiddag dit dagboek bijgeschreven en aan Frits een brief. Daarna naar van Dam geweest. Verder geen nieuws.

Maandag 12 Maart 1945

Vanmorgen voering in vest gemaakt van Hartman. 's Middags zelf gekocht bij Wiedinga en naar Uithuizermeeden geweest. Postpapier gekocht en bij Karel aan geweest en daarna nog bij van Dam. Dat de geallieerden op vijf plaatsen over de Rijn zijn is gelogen. Op een plaats hebben ze een bruggehoofd, namelijk bij Remagen. Daar hebben ze de spoorbrug in handen, en zijn een paar nieuwe aan 't bouwen.

[pagina 43]

Dinsdag 13 Maart 1945

Vanmorgen naar van Dam gegaan en daar de hele dag oude kleren opgelapt. Ben daar blijven eten. Geen nieuws.

Woensdag 14 Maart 1945

Weer den hele dag bij van Dam gewerkt. Vader is met mijn fiets naar Warfum naar J v d Hombergh. Vandaag prachtig weer. Verder geen nieuws.

Donderdag 15 Maart 1945

Weer hele dag bij van Dam gewerkt. Vader met m'n fiets naar Lobbersum. Sjaak v Hees uit Marum hier geweest, als ook J en F van Lier die in Langelo zitten. Na van Rens is nu ook vrouw Kuntzelaers dood. Zo eindigt ook deze dag zonder groot nieuws.

Vrijdag 16 Maart 1945

Mistig weer. Weer bij van Dam gewerkt. Mien vanmiddag daar geweest. 't Is haar verjaardag. Hebben daarom bij van Dam een taart gebakken, die heerlijk smaakte. Het bruggehoofd over de Rijn heeft een breedte van 16 Kill. Iedere dag om zes uur drinken we koffie. Zitten dan tot acht uur in 't donker, en dan kaarten we nog wat tot ongeveer negen uur.

Zaterdag 17 Maart 1945

Na ontbijt me eerst verschoond en ben daarna met mevr. Hartmans bril naar Uithuizermeeden geweest. Trof onderweg nog G. Stappers die in Zandeweerd zit. Heb daarna wat geschreven en nog naar van Dam geweest. Verder geen nieuws.

[pagina 44]

Zondag 18 Maart 1945

Vanmorgen naar H Mis geweest. 's Middags een fietstochtje gemaakt met Sef Jacobs. Over Uithuizermeeden langs de toren, tot voor Oldenzijl en toen binnendoor, langs een pad naar Zijldijk en verder over Oosternieland weer terug. Ben ook nog bij van Dam geweest. Brief aan Jac v d Hombergh geschreven. Zo is ook deze dag weer ten einde.

Maandag 19 Maart 1945

Vandaag hele dag bij van Dam gewerkt aan zomerjas die geleurd moet worden. Nieuws van de oorlog is er niet. 't Is te hopen dat 't flink opschiet en dat we met Pinksteren weer thuis zijn. Als 't maar waar is.

Dinsdag 20 Maart 1945

Vanmorgen weer bij van Dam gewerkt. 's Middags bril gehaald in Uithuizermeeden en bij Karel aan geweest. Toen weer tot avond gewerkt. En zo gaat 't dag in dag uit.

Woensdag 21 Maart 1945

Vandaag den eerste lente dag. Helder weer, maar veel wind. Vandaag zomerjas klaar gemaakt en verder andere prullen. Pater Hegger en Sjaak Kusters uit Een even hier geweest. Die wisten ook geen nieuws. Zo zijn we weer een dag dicht bij de bevrijding.

Donderdag 22 Maart 1945

Weer den hele dag bij van Dam gewerkt. Moet weer

[pagina 45]

een jasje keuren. Mie Muyres uit Lobbersum daar op bezoek geweest. Veel vliegers overgekomen, bij dag zowel bij nacht. En nog duurt de oorlog voort.

Vrijdag 23 Maart 1945

Vanmorgen naar de kapper geweest, en toen van overgordijn me een paar fietstassen gemaakt. 's Middags wat in zon gelegen want 't is vandaag een heel mooie dag zonder wind. Ben toen naar van Dam geweest. Heb daar m'n broek gemaakt en de fietsband nagekeken. Hier in Roodeschool is 't een drukte van de arbeidsdienst en er komen ook weer nieuwe Duitsers op Oude schip of daar in de buurt. Het treintje is iedere dag druk aan 't rijden met zand en cement naar den dijk. Anders niets bijzonders.

Zaterdag 24 Maart 1945

Vanmorgen dit dagboekje bij geschreven. 't Is weer prima weer. Vandaag geweest biechten in Uithuizermeeden en daarna bij van Dam geweest.

Zondag 25 Maart 1945

Vanmorgen om acht naar H Mis geweest in Uithuizermeeden en daarna tot 's middags bij van Dam geweest. Na den middag met P v Knippenberg naar Warfum gefietst. Heb daar ook Harie, Jan, Sjaak en Sef Jacobs ontmoet die in Warfum moesten graven. Hebben middag in Warfum

[pagina 46 – Hay gaat op de achterkant van de schrijfblok verder]

doorgebracht met P Hanraets W v d Hombergh Harie en Sef Jacobs. Goed nieuws. De geallieerden op verschillende plaatsen over Rijn. Luchtlandingen van 40 000 man achter 't front. 's Avonds nog bij van Dam geweest.

Maandag 26 Maart 1945

's Morgens bij van Dam gewerkt, 's Middags naar Wirdum bij Lobbersum geweest, sigaren gehaald bij J Dukers. Heb verschillende bekende ontmoet.

Dinsdag 27 Maart 1945

Heb vandaag weer hele dag bij van Dam gewerkt. Het weer is niet meer zoo mooi. Vandaag geen nieuws.

Woensdag 28 Maart 1945

Weer den hele dag bij v Dam gewerkt. Van den oorlog niet veel gehoord, maar 't moet goed gaan. Denken over een paar weken vrede te hebben. 't Is te hopen.

Donderdag 29 Maart 1945

Witte Donderdag. Vanmorgen naar H Mis Nieuwkerkje geweest. Daarna hele dag weer bij van Dam gewerkt. Slecht weer. Regen en wind. Niets bijzonders.

Vrijdag 30 Maart 1945

Goede Vrijdag. Vandaag weer hele dag bij v Dam gewerkt. 't Is te hopen dat ik nu haast gedaan krijg.

[pagina 47]

Goed nieuws van den oorlog. Emmerik, Bocholt, Wiesbaden, Wezel, Duisburg en nog vele andere plaatsen in geallieerden handen. Nog 10 k m van Essen en Gelsenkirchen. Grissen 100 km ten Oosten van de Rijn bezet. Tanks razen door de Westfaalse laagvlakte en in richting Neurenberg en Fulda. Duizenden Duitsers geven zich over. Hier in Rodeschool zijn vannacht ook een paar honderd Duitsers gekomen, met welk doel weet men niet. Vanavond nog 'n kort onweer met hagelbuien.

Zaterdag 31 Maart 1945

Vanmorgen m'n fietstassen helemaal klaar gemaakt, als ik ze nu maar spoedig kan gebruiken voor een reis naar Lomm. Heb daarna weer geschreven. 's Middags wat gelezen en na de koffie even naar v Dam.

Zondag 1 April 1945

Pasen: Vanmorgen naar Uithuizenmeeden naar H Mis geweest. Slecht weer, regen en wind. 's Middags hele poos bij v Dam gelezen. Niets bijzonders.

Maandag 2 April 1945

Verschrikkelijk slecht weer. Niet naar kerk geweest wegens regen. Heb een brief geschreven aan G Verhaegh (en H Hegger). 's Middags bij van Dam gelezen. W v d Hombergh zou vandaag m'n ansichtkaarten van Lomm terug komen brengen, maar is niet gekomen.

[pagina 48]

Dinsdag 3 April 1945

Vandaag weer naar v Dam geweest werken. Vader met m'n fiets naar Uithuizen geweest. 's Avonds had ik een lekke band. Met den oorlog gaat 't goed. Munster Kassel en Enschede gevallen. Offensief begonnen tussen Arnhem en Nijmegen.

Woensdag 4 April 1945

Vanmorgen eerst weer bij v Dam gewerkt. 's Middags tweemaal m'n fietsband geplakt maar 't ging telkens weer los. Slechte soluti. Die band mee naar fietsenmaker genomen. Heb hem toen weer opgelegd, maar even daarna was hij weer slap. Ben toen op tijd weer naar huis gegaan.

Donderdag 5 April 1945

Vanmorgen weer naar v Dam. Vader met fiets naar rijwielhersteller getuurd. En eindelijk kwam de band weer klaar. Er gaan geruchten dat in Groningen (stad) rijwiel vordering is geweest. Maar ik zal 't nog maar riskeren.

Vrijdag 6 April 1945

Vanmorgen eerst Hartman gefeliciteerd met z'n 64ste verjaardag. Daarna hele dag bij v Dam gewerkt. 's Avonds nog een pruimenborrel en 'n paar koekjes gehad. Het volgende oorlogsnieuws is er: Almelo en Hengelo gevallen. Rukken in N.O. richting en zijn op de hoogte van Zwolle. In Nederland wordt hard gevochten. Nog 45 Km van Bremen en 40 Km van

[pagina 49]

van Hannover. Roergebied omsingeld, 100 000 man ingesloten. Russen zitten in Oostenrijk. Laatste twee weken 250 000 man gevangen. Hier in Roodeschool en in de omtrek vandaag de soldaten vertrokken. Wanneer zal 't aflopen? We hopen spoedig, want allen verlangen naar huis.

Zaterdag 7 April 1945

Vanmorgen is 't prachtig zonnig weer. Heb vanmorgen wat geschreven. Vandaag ga ik niet werken, want 't is Zaterdag dus poetsdag. 's Middags bij v Dam geweest niets bijzonders.

Zondag 8 April 1945

Vanmorgen met Moeder naar Uithuizermeeden naar H Mis geweest, daarna gelezen. 's Middags bij v Dam geweest Mien en Karel waren ook daar. We hopen allen spoedig naar huis te gaan.

Maandag 9 April 1945

Vandaag weer naar v Dam geweest werken. Niets geen nieuws.

Dinsdag 10 April 1945

Weer bij v Dam gewerkt. Parachutisten der geallieerden zijn in Drent geland. Nu hebben we weer hoop spoedig naar huis te kunnen.

Woensdag 11 April 1945

Weer gewerkt bij v Dam. Arbeidsdienst gaat weg

[pagina 50]

waarheen weet men niet precies. Sommige zeggen naar Denemarken. Alleen de zieken en die niet de eed van trouw aan Hitler hebben afgelegd blijven hier, drie officieren hebben geweigerd die eed af te leggen. De jongens moeten mee.

Donderdag 12 April 1945

Weer bij v Dam gewerkt maar was om twee uur al klaar. Er komen nu ook af en toe jagers. Nog ongeveer 40 Km van Groningen. Essen bezet, alsook Hannover en Gelsenkirchen. In Nederland wordt hard gevochten. Over een breed front rukken de Polen langzaam Noordwaarts. We zitten met ongeduld te wachten, als hier maar niet wordt gevochten want goede kelders hebben ze hier niet. We zullen maar 't beste hopen.

Vrijdag 13 April 1945

Vandaag weer bij v Dam gewerkt, en eindelijk gedaan gekregen. 's Middags ook nog wat gelezen.

Zaterdag 14 April 1945

Vanmorgen gelezen en me gewassen. 's Middags naar v Dam geweest. Voor den avond hebben jagers geschoten in de richting Groningen op troepen. Nu hoor je ook nu en dan in de verte een gerommel.

Zondag 15 April 1945

Vannacht lang wakker geweest. Veel geschoten aan 't front. Na H Mis geweest in Uithuizermeeden. De geallieerden zitten in de stad Groningen. Assen Veendam Wildewank Arnhem en nog een dertigtal kleinere plaatsjes bevrijd. Zullen wij van de week ook aan de beurt komen? We hopen van wel en wachten met ongeduld, maar er zijn geen goede kelders. Vanmiddag naar v Dam geweest. 's Avonds fiets afgebroken en weggeborgen.

Maandag 16 April 1945

Vandaag naar Hartman geweest. Heb voor Jan Maas een broek gemaakt. Daarna naar v Dam geweest. Vandaag wordt er veel geschoten in richting Delfzijl.

Dinsdag 17 April 1945

Vandaag naar v Dam geweest. Moet voor Jan een costuum maken, van een costuum dat ie voor de leren broek geruild heeft. Vandaag is 't aan de fronten stil. We hopen dat we nu ook aan de beurt komen de andere Lommer in Drente zullen wel aan 't feestvieren zijn.

Woensdag 18 April 1945

Vandaag weer aan Jan z'n costuum gewerkt. Aan de fronten is 't nog steeds stil. Er zijn reeds mensen uit de stad Groningen hier heen gekomen. Hoe dat bestaat! Bij 'Garnwerd' [onleesbaar] en dan langs 't Damsterdiep kon je zoo

[pagina 51]

door rijden. Front bestaat daar schijnbaar niet. Vandaag deden vliegtuigen aanvallen op 't eiland Borkum. Heb ook zin door 't front te rijden.

Donderdag 19 April 1945

Weer aan Jan z'n costuum gewerkt. Vandaag zijn er van hieruit verscheidene naar Groningen geweest. Maar er werden ook verscheidene fietsen afgenomen. Dus riskeer ik 't maar niet om door 't front te rijden. 't Is nog steeds stil. Warfum zou bevrijd zijn. Vanmiddag weer een hevige aanval op Borkum geweest. Verder geen nieuws.

Vrijdag 20 April 1945

Vandaag Jan z'n pak klaar gemaakt, op 't passen na. Goed nieuws. De geallieerde hebben Uithuizen bevrijd dat is 4 Kill. van huis. De mitrailleurs kun je hier horen. Zwaar geschut is er niet bij. Wel wordt door de Duitsers af en toe geschoten met zwaar geschut vanaf Delfzijl en Borkum. In Uithuizermeeden is een granaat terecht gekomen. Er zijn zes kinderen gedood, zeggen ze. in richting Lobbersum heeft 't gebrand. Morgen zijn wij misschien bevrijd. We hopen 't.

Zaterdag 21 April 1945

Vannacht zowat hele nacht op geweest. Granaten vielen in Roodeschool, die door de Duitsers op 't eiland

[pagina 52]

Borkum werden afgeschoten. Een vrouw werd gedood. Vanmorgen om circa negen uur is de bevrijding gekomen. Canadesche tanks trokken door Roodeschool. Geen Duitsers waren meer te zien. In de namiddag kwam de hoofdgroep. Maar nu is 't onveilig door de granaten van Borkum. vanmiddag Jan z'n pak geperst. Coen en ik gaan morgen op reis en proberen thuis te komen. Vanmiddag zijn de NSBers opgehaald ook Walter v Dam. Mien en Karel zijn vanmiddag met Peter naar Baflo vertrokken. Vannacht slapen we bij v Dam in de schuur in een van pakken stroo gemaakte schuilplaats.

Zondag 22 April 1945

Vannacht goed geslapen. Harde N. W. wind zwaar bewolkt. Om half negen vertrokken we. In Uithuizen hielden twee posten ons aan. We moesten een bewijs hebben voor verder te gaan. In Uithuizen kregen we een bewijs voor naar Norg (Dr). Onderweg acht maal aangehouden. Om drie uur waren we in Langelo. Daar waren zowat alle jongelui op stap naar Lomm. Zijn toen naar Zuidvelde gereden naar Jan Hegger. Deze was al in heel Limburg geweest. In Lomm zaten wel een veertig man o.a. fam. Kessels Dorssers L Hendriks Lenders, Hen [Deenen, red], Hand Wismans Sef Mulders en die in Duitsland gewoond hebben. En J en F Wismans P Pingen

[pagina 53]

met Nel Nellie Lia Wil en Jan Muyres Sjeng Kusters en Jan Geelen waren Jan in Wellerlooi tegen gekomen. Dus die zijn ook thuis. Volgens Jan zaten in ons huis Engels en. Maar nu kwamen er geen meer door, alle werden in Gelderland vast gehouden en vele waren ook al teruggekeerd. Zijn van Zuidvelde naar Westervelde gereden naar de fam v d Hombergh. Bij Jac v d Hombergh hebben we koffie gedronken en in Pierre Groetelaars z'n bed geslapen. 's Avonds nog bij enkele Lommer geweest. O.a. P Hendriks, deze was nog afgebrand in 't Hanik, verder bij Jan en P v Lipzig.

Maandag 23 April 1945

Na de koffie een bewijs gaan vragen in Norg voor naar Hummelo (Geld). De N B S stuurde ons naar 't gemeente huis. Daar kregen we er een. In Zuidvelde werd Coen gewaar dat ie de rugzak in Westervelde had laten liggen. Om tien uur vertrokken we in richting Assen. De eerste posten lieten ons nog door maar de volgende niet. Dat was bij Hooghalen. Niets baatte, we mochten niet verder. Op den terugweg wilden ze ons nog in Assen in een school houden maar dat beviel ons niet en dus maakte we dat we weg kwamen. Bij Jan Hegger hebben we de boterhammen opgegeten en Coen een bord pap. Vandaar zijn we over Westervelde naar Een gereden. 't Eerst naar L Aerts. Daar konden we op 't hooi

[pagina 54]

slapen. Heb daar nog wat gekaart. Na de koffie vrouw Kusters en Wismans opgezocht. Jaap Kuster met Piet en Sjaak waren ook op weg naar Lomm. En zo eindigde deze dag met een teleurstelling voor ons.

Dinsdag 24 April 1945

Vanmorgen om negen naar de begrafenis van de wed. Peters in Norg geweest. Hebben in Norg een bewijs gehaald voor naar Roden. Toen nog Kerkhof opgezocht. Bij Naat gegeten. 's Middags naar Ome Handrie in Hulle bij Roden gefietst. Tante Marie was alleen thuis. Op den terugweg troffen we Piet Meurs. Zijn toen nog naar Sander geweest. Na de koffie gekaart.

Woensdag 25 April 1945

Vanmorgen naar Zevenhuizen gereden. Onderweg bij Jan Kusters en Nellie met Pietje aan geweest. In Zevenhuizen zeide ze ons dat je in Groningen een bewijs konden krijgen voor naar Limburg. Dus in Zevenhuizen een bewijs gehaald voor naar Groningen. Maar onderweg zeiden een paar posten ons dat er niets van aan was. Zijn toen maar omgekeerd en naar Tolbert gereden naar Ome Toon, en vandaar naar Marum waar we de fam. Hegger en Dorus met To hebben opgezocht. Bij To een brief gelezen van Hen. Zijn toen naar de Wilp gereden, naar J v Hees. Hebben daar overnacht in 't hooi. Daar

[pagina 55]

meende ze dat we ander weg zouden gaan, maar ik geloof 't niet.

Donderdag 26 April 1945

Vannacht goed geslapen en weer vertrokken naar Zevenhuizen. Heb daar nog verschillende Lommer ontmoet. Vandaar binnendoor naar Een. Waren om half drie weer in Een. Zijn toen met Naat koffie geweest brengen naar 't veld. Hebben toen nog verschillende hazen opgejaagd. Daarna hebben we nog gekaart tot 's avonds.

Vrijdag 27 April 1945

Wilde vanmorgen weer naar Roodeschool vertrekken maar 't is slecht weer. Stellen de reis daarom maar uit tot morgen. Hebben de hele dag gekaart met Naat, Pater en Voorter Naat [*Naat v d Hombergh*]. Coen wilde een bewijs in Norg gaan halen voor naar Roodeschool, maar dat mocht niet. We mochten niet meer de provincie uit. Dus moeten we ons er uit smokkelen.

Zaterdag 28 April 1945

Vanmorgen tamelijk goed weer en dus vertrekken we naar Roodeschool. Over Zevenhuizen, Leek naar Hoogkerk. Waar we een bewijs gehaald hebben voor naar Roodeschool, en hebben daar ook fam. Verspay opgezocht. In Drente was overal niets gebeurd. Vandaar zijn we

[pagina 56]

naar Warfum gefietst. Heb daar de fam. van de Hombergh opgezocht. Hier kreeg Coen een leuke band. We kwamen om zes uur bij v Dam aan. Hier hoorde we dat ze bij Hartman nieuwe evacués hadden. Zijn toen naar Hartman geweest. Ze hadden drie Polen, dus de plaats was bezet, maar Maandag wou Hartman naar 't evacuatie bureau gaan informeren wat er nu moet gebeuren. We konden nu bij v Dam slapen, Hannie ging weer met een auto naar Waalwijk. Bij v Dam troffen we Giel Roncken en Karel die vanmiddag uit Baflo was terug gekeerd. Giel had twee brieven uit Lomm bij zich, van Kessels en Dorssers. De kosten waren bij Kessels met al onze kleren. Dat is toch nog een geluk. Onze woning was ook nog goed bewoonbaar. Dus konden we nu maar naar Lomm. We verlangen er allemaal erg naar. Maar hoe lang nog.

Zondag 29 April 1945

Vanmorgen naar Nieuwkerkje naar H. Mis geweest. Heb daarna dit dagboek bij geschreven. Delfzijl is nog niet gevallen. Vele boerderijen zijn daar in die richting afgebrand. Hier waren in de afgelopen week geen granaten meer gevallen. 't Is te hopen dat 't rustig blijft. Vanmiddag brief geschreven aan Dorssers. Regenachtig weer.

Maandag 30 April 1945

Coen naar evacuatiebureau geweest. Daar zeiden ze dat we bij v Dam moesten blijven, dus hebben we een nieuwe plaats, maar hopelijk niet van lange duur. Vandaag niets gedaan als gelezen, verder geen nieuws.

Dinsdag 1 Mei 1945

Hitler is dood, evenals Göring en Mussolini. De ineenstorting van Duitsland is spoedig te verwachten. Delfzijl is ook gevallen. 's Middags naar kapper en naar Hartman geweest. Maar van naar huis gaan horen we nog maar niets, en ik ben 't hier zo moe.

Woensdag 2 Mei 1945

Vanmorgen heb ik weer wat gewerkt. 's Middags is Mien hier geweest, die zei: dat we den vijftiende Mei allemaal thuis zullen zijn. Maar we geloven 't niet hard. Coen werkt nu mee op de boerderij. Anders niets nieuws.

Donderdag 3 Mei 1945

Coen wou vanmorgen naar Groningen voor een vergunning gaan vragen voor naar huis. Maar dat liep al weer mis. In Uithuizermeeden kreeg ie geen vergunning voor naar Groningen. Dus moesten we maar geduldig afwachten, hoe zwaar ons dat ook valt. Hier is gelukkig niet meer geschoten vanaf Borkum. wel in richting Delfzijl maar dat is nu ook al een paar dagen stil. Vanavond

[pagina 57]

is L Pingen met Stina nog hier geweest, ze denken volgende week te trouwen. Admiraal Dönitz de opvolger van Hitler is weer afgetreden. Berlijn en Hamburg is bezet.

Vrijdag 4 Mei 1945

Vandaag is 't slecht weer. Vanmorgen een beetje gewerkt. 's Middags gelezen en dit dagboek wat bij geschreven. Maar van naar huis gaan hoor je maar niets. Vandaag werden er hier een paar begraven die vermoord zijn, en in een massagraf zijn gevonden in Norg of Bakkeveen.

Zaterdag 5 Mei 1945

Vanmorgen goed nieuws. Nederland helemaal vrij. Alle Duitse troepen in Nederland, Denemarken en N.W. Duitsland hebben zich overgegeven. Vanmorgen om acht uur trad 't in werking. Ook alle wadden eilanden horen er bij. Dus van Borkum krijgen we nu geen granaten meer, dat is dus gelukkig. Nu nog naar huis, dan zijn we pas tevreden. Vandaag niets gedaan als gelezen.

Zondag 6 Mei 1945

In stromende regen naar de H Mis geweest in Nieuwkerkje. Daarna hele dag thuis gezeten. 's Middags Mien en Karel hier geweest, maar die wisten ook nog niets wanneer we naar huis konden. Dat is tegen-

[pagina 58]

de vraag. Wanneer gaan we naar huis! Maar niemand weet 't. 't is te hopen dat we met Pinksteren thuis zijn, maar we vrezin er voor. Ketting van m'n fiets stuk.

Maandag 7 Mei 1945

Vanmorgen prachtig weer. Een beetje gewerkt en wat rond gelopen. Vader met m'n fiets naar rijwiel maker. 's Middags komt groot nieuws. Duitsland heeft gecapituleerd. Dus is de oorlog in Europa voorbij.

Dinsdag 8 Mei 1945

Vandaag een beetje gewerkt en naar Hartman geweest. Verder is er niets bijzonders.

Woensdag 9 Mei 1945

Vandaag internationale feestdag. Vanmorgen eerst naar H Mis en kapper geweest. 's Middags naar optocht in Rodenschool geweest kijken. 's Avonds met optocht in

Uithuizermeeden gereden. Limburgers hadden twee wagens. Een stelde de Koningin voor, met er achter een galg, waaraan 't hakenkruis, en G Dinnissen als Hitler gevangen genomen. Dat had nogal veel belangstelling. 's Avonds was er vuurwerk.

Donderdag 10 Mei 1945

O.H. Hemelvaartsdag. Tevens vijfde gedenkdag van

[pagina 59]

de inval der Duitsers in ons land. Vanmorgen naar H Mis geweest. Daar heeft Pastoor ons niet blij gemaakt. We moesten nog maar geduld hebben zei hij. De eerste weken zou 't nog wel niks geen om huiswaarts te keren. Dus een grote teleurstelling want we zijn 't allemaal hier zo moe. Vanmiddag naar voetbalwedstrijd geweest Roodeschool tegen de R.A.F. [*Royal Air Force, red.*] de R.A.F. won in een matige wedstrijd met 4-3. Na 't eten een brief geschreven aan de Burgemeester van Arcen voor een bewijs voor spoedig huiswaarts te keren. Eens kijken wat dat uitwerkt. Heb dan dit dagboek ook nog even bij geschreven. En zo eindigt ook deze dag weer, zonder blijde vooruitzicht. Hoevele volgen er nog?

Vrijdag 11 Mei 1945

Vrijdagsmiddags een fietstochtje gemaakt. Over Uithuizermeeden, Oldenzijl, Garsthuizen, 't Zandt, Zijldijk, Oosternieland, Roodeschool. Bij Brands in Zijldijk vertelde ze dat Crit Paulus en Jan Kerkhof daar waren geweest die middag om van Rijswyck te komen halen. Jammer dat ik ze niet gezien heb, misschien dat ze me meegenomen hadden. Verder geen nieuws, nog geen briefven uit Limburg namelijk van Pastoor, maar er stond niks nieuws in.

[pagina 60]

Zaterdag 12 Mei 1945

Vanmorgen een paar matten hersteld. 's Middags wat gelezen. Een neef van Karel is in Garsthuizen. Karel is er nu heen of hij niet mee kan naar Limburg. Brief geschreven aan Sef Peters Broekhuizen.

Zondag 13 Mei 1945

Vanmorgen naar H Mis geweest in Nieuwkerkje. J Geelen en L Pingen hebben een vergunning van de Burgemeester van Arcen om naar huis te komen. Maar nu zeggen ze, dat eerst naar Groningen moeten, en dan moet 't briefje naar Eindhoven, dan weer naar Arcen en dan kunnen eindelijk gaan, maar dan zijn we wel een paar maanden verder. Hovens en Atje Dinnissen zijn vanmorgen met Frans Nuchelmans vertrokken, dat is dus boffen. Wij hebben een brief geschreven aan J Kees uit Venlo, of ie ons niet kan komen halen. Nu is 't dus afwachten. Vanmiddag naar voetbalwedstrijd geweest R.E.O. – Evacués uitslag 9-7. Van Lomm stond Theo Jacobs er in, 'n slappe wedstrijd.

Maandag 14 Mei 1945

Niets bijzonders. Vandaag wat gewerkt en gelezen. Van naar huis gaan nog geen nieuws. Wat duurt 't toch allemaal lang. We zijn met Pinksteren niet thuis of er moet wat bijzonders gebeuren.

[pagina 61]

Dinsdag 15 Mei 1945

Vandaag met Karel afgesproken om Donderdag morgen te starten in richting Limburg. Of we er door komen is een vraagteken. Vanmiddag alvast een en ander klaar gemaakt. Juist voor de avond een verrassing een vrachtwagen had Mien en Karel, Wim Weys met An en de fam Roncken opgeladen naar Limburg. Wat hebben die een geluk. Als Karel nu maar voor een auto zorgt die ons komt halen. Ik kan 't hier niet meer uithouden. Vanavond ook nog vijf brieven uit Limburg. Twee van Kessels twee van Dorssers en een van Staal. Veel goed nieuws was er niet. Alle meubels, kapot of weg, radio ook weg evenals nog vele andere artikelen. Coen z'n banden waren er nog ook Mien z'n fiets en transportfiets en fornuis en wat beddegoed. De paarden waren bij G v Wylick in 't Ven en de koe bij v Wylick in 't Hanik. Verder niet veel bijzonders, dus moeten we maar niet veel verwachten nog te vinden. En zo eindigt deze dag met veel nieuws. De tocht Donderdagmorgen geeft nu niks.

Woensdag 16 Mei 1945

Vanmorgen naar H Mis geweest en naar de kapper met laten scheren want ik heb de mesjes op. Coen en Vader naar Groningen. Ze willen proberen met 'n groentewagen

[pagina 62]

naar huis te gaan. Of 't lukken zal, betwijfel ik. Vanmorgen alvast onze spullen ingepakt, je weet niet misschien komt er ook wel onverwachts een auto, 't is te hopen. Heb dan ook nog dit boek bijgeschreven. 's Middags wat gelezen. Vader is van Groningen terug gekomen, Coen bleef daar.

Donderdag 17 Mei 1945

Vanmorgen zakjes gemaakt van een laken. Dan kunnen we 't een en ander mee nemen naar huis. 's Middags naar Hartman geweest. Zal 't voor de laatste keer zijn? P v Eindt was in Lobbersum bij Pastoor geweest. Die vertelde dat eerstdaags zeventienhonderd evacués uit Arcen in omgeving Lobbersum vertrokken, en andere week zouden wij hier aan de beurt zijn. De gehele gemeente Arcen en Velden zou binnenkort opgehaald worden. Dus dat geeft weer nieuwe moed, als 't nu maar waar is, we hebben al vaker zoo'n nieuws gehoord maar 't liep altijd op niets uit. Vanavond zijn Jan en ik naar Uithuizermeeden naar de voetbalwedstrijd Heracles – R A F geweest kijken. 't Was een mooie wedstrijd van de R A F. Heracles kreeg geen been van de grond en R A F won dan ook met 8-0. Zo is er weer een dag dichterbij de terugkeer naar Lomm.

[pagina 63]

Vrijdag 18 Mei 1945

Vandaag Vrijdag voor Pinksteren. Vanmorgen niets gedaan. Er was een groote boerderij brand in de buurt. We kijken dikwijls uit of we geen auto zien uit Limburg. 't Was te hopen dat dit de laatste keer was dat ik hier in dit dagboek schrijven moest. Coen is niet uit Groningen teruggekeerd, dus zal hij vermoedelijk wel in Lomm zijn. Juist voor den avond kwam de tijding dat er morgenvroeg verschillende naar Limburg konden. Maar wij waren er niet bij, wel H Jacobs, P v Eindt.

Zaterdag 19 Mei 1945

Vanmorgen zijn er verschillende wagens naar Limburg vertrokken. Maar P v Eindt hebben ze laten staan. Ook L Pingen met Stina is vertrokken. Dus zijn die nog juist met de kermis thuis. Vanmorgen niks gedaan. Vanmiddag nog even naar Hartman geweest. Naar men zegt komen de wagens Maandag terug, dus moeten we maar geduld hebben.

Zondag 20 Mei 1945

Vanmorgen naar H Mis in Nieuwkerkje geweest. 's Middags met Jan naar de zee geweest, maar daar is ook al weinig aan te zien. De rest van de middag hier binnen gezeten. J Geelen

[pagina 64]

met Nel is hier geweest. We hopen allen Dinsdagmorgen naar Lomm te vertrekken. We wachten vol spanning af, en de dagen vallen ons nu zo lang. En hoe zal 't in Lomm zijn vragen we ons af. De kermis zal wel niet veel op de kous hebben. En zo eindigt ook weer deze lange dag, en zijn we nieuwsgierig of morgen ook de auto's komen.

Maandag 21 Mei 1945

Vanmorgen om kwart voor vijf werd ik wakker door roepen naar Vader. Ik riep wat er was was en jawel. We moesten om half zeven klaar zijn, voor vertrek naar Lomm. Dat we toen rap ter been waren kunt u begrijpen. Om half zeven was Aerts uit Arcen met de auto bij ons. Ik moest naar Westerhuis fietsen waar fam J Jacobs J Geelen en Verbeek werden opgeladen. Dan nog even bij Hartman goedendag wezen zeggen. Om kwart voor acht vertrokken we met drie en twintig man in een open vrachtwagen. De lucht zag donker. In Lobbersum kregen we van twee andere auto's gezelschap. In Groningen begon 't te regenen. We gooide al 'n stuk zeil over ons

[pagina 65]

maar dat hielp niet veel, op den duur ging 't daar ook doorheen. We werden doornat. In Assen zagen we de koster van Lomm, die zei dat de andere Lommer ook klaar stonden voor vertrek. Om 1 uur waren we in Zwolle. In Deventer gingen we de IJssel over en in Arnhem de Rijn. In Arnhem was veel stuk en ook tussen Arnhem en Nijmegen. In Nijmegen had 't opgehouden met regenen. We hadden tweemaal onderweg pauze gehad. Bij Mook kwamen we weer op Limburgse bodem. Hier kreeg ieder hoofd van 't gezin een pakje sigaretten. Toen ging 't weer verder, maar al de dorpen die we zagen hadden veel van de oorlog te lijden gehad. En hoe zal 't in Lomm zijn? Tegen zes uur waren we in Arcen. Toch viel 't hier nog mee tegen die andere dorpen, en ja toen kregen we Lomm. Alles leek ons zo bekend, net of we nog niet lang weg waren. De inwoners van Lomm waren allen present voor ons te ontvangen. We waren allen even blij dat we weer thuis waren al waren de huizen dan ook stuk. Toch viel 't nogal mee vergeleken bij andere dorpen. Bij Pingen hadden ze de koffietafel gereed staan. Zoo'n fijn witte brood hadden we

[pagina 66]

al lang niet meer gehad. Na wat gepraat ging 't weer huiswaarts. De andere Lommer waren onderhand ook aan gekomen. De bedden hadden we nog, dus slapen konden we nog. Zo waren we dus weer thuis, na achttien weken weggeweest te zijn.

22 Mei

Vannacht goed geslapen. Slecht weer. Vandaag nog 't naaimachine in bunker uit grond gehaald. 't Hout van de naaimachine had wat geleden maar de machine niets. De radio hebben we ook nog, die had M Lenders met S Dorssers uit Duitsland meegebracht. Hij stond daar bij een Duitse boer. Kasten hebben we niet veel zaaks meer. Zoontje van Heinen op een mijn gelopen die in schuur lag en op slag dood. 't Eerste oorlog slachtoffer in Lomm. Mijnen liggen er nog meer in de buurt dus 't is nog gevaarlijk. 't Huis heeft nog een paar grote gaten op stal en schuur. De deuren sluiten niet meer en de ruiten zijn er uit. Sef Peters zit ook weer in Broekhuizen, hij was naar België geweest. En nu eindig ik voorgoed en is dit dagboek een herinnering aan de evacuatie uit Lomm naar Groningen en terug. Einde

Op de schrijfblok, aan de binnenzijde van de kartonnen omslag, staat het volgende:

Uithuizermeeden 7 Mei 1945

H v Wylick

Rijksweg B46

Lomm bij Arcen

Limburg

Uitgetypt door Ralph Tangelder in de periode maart 2020 – maart 2023.
Lomm, 19 maart 2023

De oorspronkelijke spelling en schrijfwijze in het dagboek is aangehouden.